

ANADOLUNUN EN GARP ETİ İSTASYONU

KARAOĞLAN HÖYÜĞÜ

Remzi Oğuz Arık

Karaoğlan Hafriyatı Direktörü ve T. T. K. Üyesi

I – İlk haber, ilk çalışmalar.

1937 yılında, «Türk Tarih Kurumu» Asbaşkanı Bayan Profesör Âfet, Ankara çevresinde yaptığı incelemelerden birisinde *Karaoğlan Höyüğü* üstünde durmuş ve onun varlığını haber vermişti. Bilhassa topladığı çanak çömleklerin ilk tasnifi bile burada müselmel medeniyetlerin yıkıklarını barındıran bir arkeoloji istasyonu bulunduğunu göstermişti. Bunun üzerinedir ki Türk Tarih Kurumu, 1937 sonbaharında höyükte kısa bir hafriyat yapmış; hakikaten burada, kalkolitik çağından Osmanlılar zamanına kadar süren yerleşme izlerini tesbit etmiştir. 1938 yılında ise, üyelerinden arkeolog Remzi Oğuz Arık'ın idaresi altında ressam desinatör Ömer Üçüncü, müzeler dairesi fotoğrafçısı Herman Şüler, arkeoloji talebesi Nuri Gökçeden mürekkep bir ilim heyeti, haziran başından ilkteşrin ortasına kadar hafriyat yapmıştır. Bu mesainin sonuçlarındaki ehemmiyeti takdir eyleyen *Türk Tarih Kurumu*; 1938 ağustosunda başında Kopenhagda toplanan beynelmilel Antropoloji ve Etnoloji Kongresine bu ilk neticeleri kısa bir tebliğle bildirmişti.

II – Bulunduğu yer.

«Karaoğlan höyüğü» bu adı taşıyan köyün içinde ve Ankaranın 25 - 27 kilometre cenubundadır. Elma dağlarının eteğinde; ve Ankarayı bir taraftan (Haymana sahasını geçerek) Konyaya, diğer taraftan (Tuz gölünden geçerek) Kayseriye ve Aksaray - Ulukışla yolile Tarsusa bağlayan büyük yolun üstüne açılan güzel bir vadinin ağzında Yerleşmiş bulunmaktadır. Ankara şimalindeki Bitik höyüğü ile Eti Yokuşundaki Bakırçağı istasyonu, Ahlatlıbeldeki diğer Bakırçağı karakolu., Gölbaşı noktasına kadar ayrı ve yakın vadilerden ve Kepek boğazından geçen ve oradan Mogan gölü kıyısından dolaşarak, yine ince vadeciklerden kolayca istifade eyliyen yollarla Karaoğlana, cenup yollarına bağlanmaktadırlar. Eti yokuşu istasyonu Karaoğlanın ancak

otuz kilometre, Ahlatlıbel onun yanındaki Taşpınar veya Sığır höyüğü ise ancak 10-15 kilometre şimal garbindadır. Mogan gölünün cenup şarkında, Karaoğlanın tam karşısında ve takriben 6 kilometre uzaklıkta Hacılar höyüğü, biraz ilerde Höyük köyü bulunmaktadır. «Kara Kız höyüğü» ise sekiz kilometreden uzak değildir. Artık klasik bir istasyon olan Gâvur Kalesi, höyüğümüzden 20-25 kilometre cenuptadır. Karaoğlanın şark ve şimal şarkında henüz bir başka höyük tesbit olumadığına göre burası, mıntakanın büyük bir yerleşme yeri olarak belirmektedir.

Höyüğün şimal garbında, şimalinde Mogan ve Emir gölleri uzamaktadır. Bunların yazın tuzlu zeminleri meydana çıkmakta ve hele Mogan gölü tamamilen kurumakta ise de, vaktile havalinin toplayıcı unsurlardan biri olduğu şüphesizdir.

Su meselesini buranın kolaylıkla hallettiği görülmektedir. Höyüğün, içinde bulunduğu vadide bugün bile bol sulu çeşmeler bulunuyor ve bütün sürüler bu sulardan istifade eyliyor. Daha yakın vakitlere kadar Karaoğlan köyünün -şimdi kel olan- çevresini ağaçlarla bağların kapladığını ayrıca ilâve etmeliyiz. Bugün Mogan gölünün kuruyan, bataklık olan yazlık durumu bir yana bırakılırsa, höyüğümüzün 1000-1200 rakımlı yüksekliği ile, çok güzel havalı bir iskân yeri olduğunu görmekteyiz. Onun müsel medeniyetleri barındırması; büyük zelzelelerin tahribine rağmen hiç olmazsa 5000 yıl insanlara sığınak vazifesini görebilmesinin asıl bir sırrı da budur zannediyoruz.

Höyüğün kendisi, kaidede (210-250) metre uzunlukta ve 160-180 metre genişlikte, (18-20) metre yükseklikte olup cenup şarkından şimal garbına doğru uzamakta; en yüksek yeri bulunan şimaldeki akropolundan Mogan gölünü, Kepek boğazını, büyük yolu ve bütün vadiyi görmek mümkün olmaktadır.

Türk Tarih Kurumunun sistemli hafriyatından önce höyük çok tahribe uğramıştır. Yüz elli iki yüz sene önce, şimdi temiz, mamur bir köy olan «Karaoğlan» ı kuranlar, höyüğün göze görünür ve kolayca sökülür ne kadar taşı varsa almışlardır. Höyüğün cenubundaki büyük köy mezarlığı için de taş gerektikçe yine örene baş vurulmuş ve böylece höyüğün eteğini ve tepesini açılan çukurlar kuşaklamıştır. Bunlara bakarak, şimdi yerlerinde yeller esen muhtelif çağ sur duvarlarının yerini tayine imkân vardır. Bu masum denecek gafletten başka, altın arayıcıların açtığı hendekler de höyüğü yaralıyan amilerden olmuştur. Bu müthiş hendeklerden en zararlısı Akropolda, şimalden cenuba doğru açılıp dört metreye kadar inendir ki failinin adına izafetle hafriyatımızda «Galip hendeği = G. H.» diye anılmaktadır.

III – Hafriyat.

1937 deki çalışma, hygn cenup ve şimalinde geçmiş, yirmi gün sürmüştü. Açılan, nisbeten ufak yarmalarda 4 metre derinliğe inilmiş; çanak çömleklerle medeniyet eşyası büyük bir dikkatle toplanıp incelenmiştir.

1938 deki çalışmalar bilhassa şimalde, Akropol üstünde toplanmıştır. Bu sefer dekovil tertibatı ile de cihazlanan hafriyat heyeti 43×43 metre ll bir sahada ve Akropolün bütün st yüzünü açmış; merkezde altın arayıcının açtığı hendeği tamamilen temizliyerek takriben 20×20 ll bir sahada derinleşme hafriyatını devam ettirmeğe muvaffak olmuştur. Bundan başka, Akropolün garp sathı mailinde 8.50 metreye kadar inen ve 10×10 metre genişliğinde bulunan bir profil meydana getirmek suretile medeniyet katlarını (stratification) iyice kontrol imkânını elde etmiştir.

Devirler.

Bu sistemli mesainin arkeolojik neticelerini şöylece sıralamak mümkündür.

Yerin biçimine ve mahiyetine göre 0,75 metreden 1,00 metreye kadar derinlik karışık bir tabaka meydana getirmektedir. Bu tabakada Kalkolitik ağ, Bakır ağı, Eti, Frikye, Elenistik ve Romen, Bizans ve Osmanlı anak kırıklarına raslanmaktadır. Bunların hepsi kalın bir kireç veya kf tabakasile kaplı olarak çıkmakta ve ancak asit kloridikle temizlenmektedir. Bu karışık tabakanın parçaları arasında Osmanlı ve Bizans ağının kiler hiç yok denecek kadar az olup Elenistik ağ eseri olarak ta nadir bir iki parça çıkmıştır. Roma ağının az fakat pek özenilerek yapılmış bazı eserleri [oluklu sapı olan orak biçimli demir alet; pişmiş topraktan güzel bir kk amfor ve bir diğer ufak testi ile bir tepsiyi burada sayabiliriz..] ithal edilmiş olabilir ve muhakkak ki alelde insanların kullanmadığı şeylerdir. st katta ve klasik eşya ile birlikte bulunup mütalea ettiğimiz tandır veya ocak, bu klasik çağın güzel bir eseridir: Altında hava deliği ve kanalı bırakılmış ve yassı ufak taşlardan bir döşeme çevresinde, kalın cidarlı, çok kumlu, kaba bir küpün mahrutî gövdesi dikilmiştir. İ tarafı ince, sarımsak killi çamurla sıvanmış olup önünde genişçe bir set, çalışacakların oturmasına ayrılmıştır. Bu devreye ait diğer bir iki ocakta da gördüğümüz bir hususiyet: Ocak veya tandırın yanında mustatil biçimli, düz bir blokun dikili bulunuşudur. Bunun yanında çok kere, yassı fakat düzgün olmıyan daha iri, ucu sivri bir diğer taş bulunuyor.

Bunlardan birincisinin ekmek tahtası gibi, ikincisinin rüzgâra mani olmak için kullanılmış olması muhtemeldir.

Bu medeniyet eşyasını çevreleyen ve Roma çağından kalması muhtemel olan mimarlık vesikaları, şimdiye kadar pek az görülmüştür. Bir reconstitution'a imkân vermeyecek derecede dağınmış taşlar arasında kalan bir iki duvar; sadece plânlarındaki intizamsızlıkla hatırdâ yer tutabilir. Klâsik çağlara ait mimarlık vesikalarının bu yokluğu, sadece sonradan yapılan tahriplerin neticesi değildir ve elimize geçen son derece az medeniyet eşyasıyla tam bir uygunluk göstermektedir. Bunun asıl sebebi, klâsik çağlarda Höyüğün tam bir iskân yeri olmaktan çıkmasıdır. Hakikaten, Bayan Âfetin, Karaoğlanı arkeolojiye tanıttığı sırada tetkik ve takdim ettiği Şelmekin veya Şemlekin öreni; Höyüğün ancak bir kilometre şarkı şimalinde ve vadinin başladığı yerde, büyük bir klâsik çağ şehrinin gizlenmektedir. Bu şehrin yaşadığı zamanda Karaoğlan Höyüğünün sadece bir karakol vazifesi gördüğü; daha önceki zamandan kalan mimarlık işlerini kullanarak yenisini pek az yaptığı kabul olunabilir. Şurası pek aşikâr olarak görülmektedir ki, Höyüğü en son terkedenenler buranın zelzele ile oturulamaz hale girdiğini anlamışlardır. Höyüğün bundan sonra iskân yüzü görmediği belli olmaktadır.

Bir metreye kadar ele geçen çanak çömlek parçaları içinde de mutlak denecek kadar çok olan Firikya vesikaları bir metreden sonra yalnız Firikya işlerine munhasır kalmakta ve, yerine göre 1.40-1.60-2.00 metreye kadar inmektedir. Bundan derhal istidlâl edilebiliyor ki Höyüğün mimarlık bünyesinde asıl son devreyi Firikya tabakası meydana getirmekte olup klâsik çağ orayı «tekrar kullanma» derecesinden ileri gitmemiştir.

Elimize geçen medeniyet eşyası arasında birinci yeri çanak çömlek tutuyor. Bunları «tek renk=monochrome», «nakışlı=polychrome» ve «kabartmalı» olarak üç gruba ayırabiliriz. Birinci gurupta bulunanlar ya esmer hamurdandır, ya açık renk (kırmızı, pembe, sarı, krem renkli) hamurdan. Her iki nevi arasında müşterek noktalar vardır. Meselâ kabın biçimi, hamurun rengine tâbi değildir ve aynı biçim her iki neviden kaptâ bulunabilmektedir. Sonra; kapların müttekâmil bir tornadan çıkarak yüzünün elde ikmalî (yani perdahlanması, kalınca bir boya astarından geçirilmesi..) her iki kap için de müşterektir. Bundan başka, her iki nevi kap da kaba ve kumlu, yahut ince hamurdan olabilir. Bununla beraber, esmer hamurdan olanların ayrıca «açık esmer», «koyu esmer veya siyah» renk deye ayrıldığı görülmektedir. Koyu esmer olanların bilhassa üstündeki perdah, cilâsındaki

parlaklık.. onlara hakikaten maden bir mahiyet vermektedir. Firikya mlekisinin harekulde ustalı, renk zevk bu «tek renk» kaplarda da mkemmell surette gözükmektedir. Açık renk hamurdan olanların boya astarları, daima hamurun rengile birdir veya ona en iyi yakşandır. Meselâ kırmızı hamur, daima krem renkli astara boyanmıştır. Esmer renk hamura daima parlak esmer veya siyah astar sürülmüştür. Bu tek renklerdeki tenevvü ayrıca kayde değer. Kabın pişmesindeki ustalık, tekâmül, örnek olacak kadar ilerdedir. Esmer renklilerle açık renkliler «Karaoğlanda» müsavi çoklukta gözükmektedir. Kabın kullanılış yerine göre içi dışı astarlı veya yalnız dışı astarlı kalabilir. Perdah ise kapların bir kısmında hemen tamamen ihmal edilmiş büyük kısmında yalnız i tornadan çıktığı gibi kalmıştır. Firikya kaplarında kayıt edilecek mühim bir Őey de, çoğunun vaktile tamir gördüğünü bildiren birçok deliklerle mücehhez oluşudur. Sarı hamurdan olanlar çok kere hafif, bol mesameli olduklarına göre husus bir kullanılış yerleri olmasına hükmedilebilir.

İkinci grupu meydana getiren «nakışlı = polychrome» çanak mlek Karaoğlanda büyük bir sayı tutmaz. Renkler kırmızı, pembe, sepya, siyah, turuncudur ve umumiyetle kırmızı, pembe hamur yüzüne sürülmüş krem renkli astardan bir zemin (fond) stnde belirlemektedirler. Bu renklerden yapılan süsler, burada, mutlak okluk olarak hendesidir. Bazı parçalar üstünde ise nebat ve hayvan sahnelerine raslanmştır. Hendesi nakışların, kabın biçimine uyması, çömlekçinin son derece dikkat ettiği bir nokta olarak gözükmektedir. Bir tabak içinde kırmızı renkle tek merkezli kalın daireler çizilmiş; iki kulplu bir testinin krem renkli yüzünde geniş ve bitişik bölmeler halinde iri, gayr müsavi dört köşeler pembe renkle nakşolunmuştur. Bazı parçalar üstünde iri noktalar, kalın ve mvazi çizgiler; bazı çömleklerin karnn frdolayı kuşatan enli bir daire de görülmüştür.

«Nakışlı» kaplar ve parçalar arasında bir kaçı doğrudan doğruya Eğe an'anesini nakleder. Bunların pek az oluşu, ithalat eşyası olduklarını teyit eylemektedir. [Nakışsız ve kaba olmakla beraber biçim bakımından insana ithalat eşyası dedirtecek olan bir cins kap da kandillerdir. Bunlar gemi ucu biçiminde çok derin olmıyan, müselles gibi, kaba ve çarpık eserlerdir. ankırıkap hafriyatında bunların birçok kırklarına, hep firikya katında raslamştk. Burada tam ve sağlam olarak iki tane bulduk.]

cnc grupu meydana getiren kaplar, Şimdiye kadar az çıkmıştır. Bunlar açık renkli kaba hamurdan, kalın cidarlı kplerdir. Zamanın bütün tahribine rağmen süsleri, biçimleri bugün bile

şaşılacak kadar orjinal ve güzel kalmıştır. Süsler, elimize geçen tam parçalarda, daima kulpta veya kulpun iki yanında toplanmıştır. Bunlardan birisi, bir tarafı uzunca, ortaları müşterek iki T den meydana gelen bir kulptur ki T lerin ortadaki müşterek kısımları enli, olukludur; T lerin üst yan uçları düğme gibidir; aşağıda, tam oluğun dibinde büyük bir düğme, yukarıda, tam oluğun iki yanında iki iri düğme kabarmaktadır. Diğer kulp yassı, enlidir; küpün kenarı dibinden boyun altına inmekte ve içinden, kabın omuzunu firdolayı kuşatan, kertiklerden mürekkep süsler geçmektedir. Kulpun üst başında, başı solda olan tekerlek, iri başlı, uzun bir mih geçmekte ve ucu, kulpun sağında kıvrılmaktadır. Altından da tamamilen üstteki mihle makûsen mütenazır başka bir mih geçmektedir. Kulpun dibinde, derince; müsavi ve yanyana iki parmak izi vardır.

Diğer üçüncü bir kulp, aynı suretle yapılmış, kertiklerle süslenmiş bir küpe aittir. İri düğmeler şeklinde olan üst iki yandaki uçlardan, gayet belli olarak, iki çizgi ayrılmakta ve onlar kulpun ortasında çaprazlama kesişerek kulpun alt yanına inmektedir. Aşağıda, yine, bir derin parmak izi vardır.

Çok nadir olarak bulunan bu kabartmaların maden kapları taklit ettiği ve bu taklit sırasında hakikî bir plâstik san'at derecesine yükseldiği görülmektedir. Dikkata lâyık bir başka nokta, bu kabartma süslerin, daima çizgi ile yapılmış süslerle birlikte bulunmasıdır. Başka bir tabirle, Firikyâ kapları arasında çizgi ile süslenmiş olan bir grup daha ayırmak mümkündür. Nasıl ki hayvan başı şeklinde yapılmış kulplara bakarak bir zoomorfik gurup ta ilâvesi lâzımgelmektedir.

Bu üç veya dört guruptaki kapların kenarları fevkalâde değişik profiller göstermektedir. Bununla beraber, Firikyâ kaplarını karakterlendiren vasıf burada, hemen bütün kenarların çok dirsekli «moulores» oluşudur. Değirmi (= müdevver) biçim, harikulâde tenasüp ve tenazur, buradaki Firikyâ kaplarının hepsinde bulunan şeylerdir. Kulpların hemen daima maden kapların hatırasını naklettiğini tekrar edelim. Doğrudan doğruya kenarın yassılaşılarak uzamasından ve yukarıya fıskırıp yumurta biçimi bir halka yaptıktan sonra inerek omuzun üstüne yapışana kulplerin - bilhassa esmer renkliler arasında - çokluğu, üzerinde durulacak mühim bir noktadır. Dipler, Firikyâ kaplarında kısa bir ayak haline gelmiştir. Ağız ise bu çağın testilerinde hemen mutlaka yonca yaprağı biçimindedir.

Firikyâ seramiğinin Karaoğlan höyüğündeki vesikaları, daha önceki devirden pek az miras aldığını göstermektedir. Bu miras az

olmakla beraber vardır; fakat çabuk hazmolunmuştur. Bu seramiğin de mutfakta vesair kaba işlerde kullandığı adi kaplar çoktur. Amma büyük ekseriyet son derece ince olan, devre karakter veren, zenilererek yapılmış bulunandadır. Ve bu cins, Karaoğlanda bir güzel san'at derecesindedir.

Medeniyet eşyası arasında meydana çıkan büyük, tam bir ocağı ayrıca hatırlıyoruz. Büyük duvarların köşesi arasına, ince duvarlar, kalın kenarlı, büyük tuğla bloklarla örülen bu ocağın önünde iri, mustatil, düz taşla büyük yassı, gayri muntazam bloku bulduk ve klâsik devrin, diğer aldığı Őeyler arasında, bunu da Firiklerden aldığını tespit ettik.

Ağırşak, askı, tartı, bileği ve perdah taşları, eki, topuz, akmak taşından pıaklar.. gibi birçok medeniyet eşyasını ayrıca yazmıya lüzum görmüyoruz. Anadoluda açılan bütün höyüklerde ve hemen her devirde bulunanlardan farklı olmıyan bu eşya arasında pişmemiş iri ağırşaklar [veya askılar? tartılar?] ile delikli ve ehram biçimli askı veya tartıları kaydetmek isteriz. Bunları bir ufak ocak içinde bulduk; fakat zelzele ile harap olan duvarlardan dolayı, bir atelye karşısında bulunup bulunmadığımızı anlayamadık. Tuz veya buğday dövmeye yarayan, ortası çukur taşlarla onların ellerini de tasvir etmiyeceğiz. Bunlardan pek, pek çok bulduk. Yalnız bir el değirmeni üstünde durulmağa değer. Kabartma süslü küplerle birlikte bulduğumuz bu el değirmenleri, klâsik çağın pek çok istifade ettiği bir örnektir.

Demirden yapılmış enli, büyük, ortasında kabartma bir damar (nervure) bulunan bir ok ucu, bir mızrak ucu gibi bir sapa takılacak yeri olması ve iriliği ile hatırdan çıkmıyacak bir firikya vesikasıydı.

Fil dişinden çok güzel, uzun bir tığ (?) ile bazı kemik iğneleri; boynuzdan yapılmış bir sapla birlikte hatırlamak isteriz. Bu arada, yine kemikten, dört köşe olarak hazırlanmış ve bir ucuna dört gedik açılarak Őöyle toptan bir kuleye benzetilmış bulunan eser, hakikî bir san'at vesikasıdır. Benzerini Alişarda, yine Firikya tabakasında bulduklarını bu güzel vesikanın dört yüzü de çizilerek yapılmış hendesi nakışlarla süslenmiştir. Bir ucunun kırık olması eserin güzelliğini kaybettirmemektedir.

Rituel eşya arasında, ilk safı figürinler alır. Bu Firikya katında bulunduğumuz, kırmızı ve çakıllı hamurdan bir insan figürünü tamamilen Eti anlayışına ve işçiliğine göre yapılmış ve eşleri, Alişarda hep Eti tabakasında çıkmış olduğundan karışmış bir eser telkki etmekteyiz. (1.00 - 0,80 metrede..) sivri tepeli, patlak gözlü, dar belli, yüzü Őema

halinde bir figürin.. ki belden aşağısı kırık bulunmaktadır. Fakat diğer iki hayvan figürünü, tamamen Firikya işine benziyor ve bize Çankırıkapı hafriyatında, Firikya tabakalarında bulduğumuz dört ayaklı, kalıptan çıkma hayvan figürinlerini hatırlatıyor. İkisi de sakat, eksiktir. Birisinin göğdesi ortasında ufki, büyücek bir delik bulunup uzun kuyruğunun dibinde nihayet bulmaktadır.

Fakat Firikya figürünü olarak en iyi vesikayı pembemsi sarı hamurdan yapıp üstüne sarı astar sürülmüş ve eyice perdah görmüş bulunan bir tavşan teşkil eyler. Baş ve kuyruğu yok olmuştur; kuyruk dibinde bir delik vardır ve hayvan, art ayakları büzülerek kıcı ve kuyruk dibi ile birlikte bir kaide meydana getirerek oturması mümkün olacak surette temsil olunmuştur. Ön ayakları boylu boyunca karnının iki yanından art ayakları arasına uzanmıştır. Boyun iki ve bel, üç dairevi çizgi ile, ayaklar düz çizgilerle ve turuncu boya ile belirtilmiştir. İstilize edilmiş derecesi ne olursa olsun eser, harikulâde tesir eylemekte, ve bu neviden nadir bir Firikya vesikası meydana getirmektedir. Eser ancak 0,08 metre uzunluğunda ve 0,03 metre kutrunda.

Firikya yazısından bir iki harfi taşıyan bazı çanak diplerini kısaca söyleyerek 1.20 — 1.40 metre derinlikte ve şimaldeki yarmamızda bulduğumuz bir baskıya geçiyoruz. Kırmızı hamurdan, üstü krem renkli koyu bir astar ile kaplı minik bir çanak parçası üzerine basılan mührün dairevi olduğu; ortada bir gül (rosace), üstte ay ve güneş, yanlarda ve altta - çivi yazısını çok andıran... - yedi ufak dal taşıdığı görülmektedir. Firikya tabakasında bulunmakla beraber eserin, Eti devrine ait olduğu şüphesizdir.

Yine Firikya katına ait olan [1.40 - 1.60] bir bakır yüzük kaidesi üstündeki mevzu bakımından, üstünde ehemmiyetle durulmaya değer. Yassı ve kenarları içeri bükülmüş bir halkaya lehimlenen kaidede, hiçbir çerçeveye girmeksizin, kabartma olarak bir kuş resmedilmiş bulunmaktadır. Yalnız boynu ve kafası gösterilen kuş - pasın müsaadesi nisbetinde anlaşılacağına göre... - enli gagalıdır ve alt çenesi açık, dili ileri fırlamış, yani haykıran bir durumdadır. Başının üstünde büküm yapan bir ilâvesi bulunduğu anlaşılıyor. Bu halile eser, Ankarada 1932 de «Fidanlıkta» ele geçen büyük kabartmanın başını hatırlatmaktadır. [Türk, Tarih, Arkeologya ve Etnografya dergisi, 1933, numara 1.]

Damataşı işini görmek için yapıldıklarını zannettiğimiz irili ufaklı birçok taş mahrutçuklar; bazan küme halinde ele geçen, çoğu düzel-

tilmiş aşıklar, Firikyahlıların i hayatına, zayıfta olsa, ince bir ışık serpen vesikalardır.

Bu zengin ve çeşitli medeniyet eşyasını ereveliyen mimarđ, daha zengin ve daha şahsiyetlidir. Firikya devri, höyüğün her tarafında iskân izleri bırakmıştır. Fakat zelzelenin tahribinden kurtulabilen parçalar, insanların elinde didiklendiği için, bilhassa sathımailler üstünde, sağlam yapı kalmamış gibidir. Akropol üstündeki mesaimiz temelleri sağlam kalmış, bir sıra, evler heyeti mecmuası ile şimalde - bir i şehre olduğu kadar bir büyük saraya da ait olması mümkün ve muhtemel... - bir sur duvarı parçasını, iki tarafındaki kuleleri, methali meydana çıkarmamıza imkân verdi. Bu mimarđ de, yerine göre 0.75 metreden 1.80 metreye kadar inmektedir.

Sur duvarı akropolun şimalinde, garp cenubundan şark şimaline doğru uzanmaktadır. Elimize geçen ve 24.15 metre uzunluğunda bulunan bu parçanın şark ve garbını birer kule temdit eyliyor. Ortaya doğru, takriben 2.50 metre genişliğinde methal bulunmaktadır. Gerek duvar, gerek kuleler, iri ve gayrı muntazam, yuvarlağa yakın taşlardan iki dizi ile yapılmıştır. 1.20 - 1.25 metre eninde bu dizilerin taşları, sivri yerleri yukarı gelmek - yani bir nevi «orthostates» teşkil etmek.. - üzere, sarımtırak çamurdan bir kerpiç dizisi üstüne yerleştirilmiş ve araları ufak taşlar, taş kırıntıları ve çamur harçla doldurulmuştur. Köşelerin yapılmasında, taşları biribirine geydirme usulünden ziyade kendi kendilerine, konuluşlarının ve harçların sayesinde durmaları ve hendesi nizama uymaları gözetilmiştir. Kulelerin büyüklüğü 4.70 × 4.90 metre lsndedir. Bu kerpiç temel zeminini ve bu «orthostates» biçiminde koyma tarzını, burada, bütün Frikya mimarisinde bulmak mümkündür. Hatt zahire kuyularında bile! Ekseriyetle çok derinlere kadar giden [dört metreye yakın olanlar vardır] bu kuyular, müteakıp zamanlarda [plk veya aptesane — Bothros] gibi de kullanılmışlar ve bazan daha alttaki devrin bir yapısının duvarlarından da istifade eylemişlerdir. En eski seramiği yenisine karıştıran bu kuyuların, Frikyahlı tarafından yapılan kısımları mutlaka «orthostates» biçimli temel taşı kullanmıştır. Akropolun şimalindeki iri sur duvarının arkasını, şimale doğru meyilli kalın bir toprak tabakası çevrelediğini ayrıca kaydedeceğiz.

şimalden cenuba uzayan alanda açığa çıkardığımız Frikya yapıları, daima müstakil bir bölme halindedir. Bir veya iki methali vardır. Duvarların temeli «orthostates» biçimli taşlarla, ve daima kerpiç bir zemin üzerine örülmüştür. Çamur harç adamakıllı yapışkandır ve zaman, bu yapışkanlığı tamamilen giderememiştir. Duvarlar pek nadiren

üç diziden mürekkeptir; âdet ve umumî olan çift dizidir. Bu tek böl-
melerin birer ikinci katla mücehhez oldukları anlaşılmaktadır ve du-
var içinde yahut dışında, ayrıca meydana getirilen ufak bir merdiven
yeri, onun yanında sık sık gördüğümüz ve bir ağaç direğın sivriltil-
miş ucunu taşımağa mahsus oyuklu taşlar.. bu hususta şüphe bırak-
mamaktadır. Bu müstakil evlerin zahire kuyusu, ocak, fırın., hattâ
el yıkayacak yeri gibi bütün teşkilâtı ihtiva ettiğini; mutfaklarında,
ocağın yanında, kapları koymak için, yassı ve ince taşlarla, kerpiç
zemin üzerine bir nevi raf yaptıklarını bilhassa hatırlatalım.

Bu evlerin önleri ve araları geniş, enli döşemelerle çevrilidir. Bir
nevi koridor meydana getiren dar sokakların yanında bu döşemeler,
hemen ayırt edilebilir. Garp tarafında büyük bir evin, bu döşeme
üstünü bir nevi çardakla örttüğü ve bu çardağın -tamamile kömürleş-
miş olarak elimize geçen- ağaç direkler üstünde durdurulduğunu
tespit ettik.

Frikyalılar, kendilerinden önceki devirden ellerine sağlam geçen
temelleri de kullanmışlar; fakat kendi kullandıkları yeri, kendi tarz-
larile yapmışlardır. Böylece, bir iki devri birleştiren birçok temel
izlerine raslanmışlar. Frikyalılarından önce burayı işgal eden Etilerin,
yapılarının üst kısmını kerpiç yapıları, taş olan temellerini kısmen
sağlam bırakmak hususunda büyük yardım etmiştir: Yıkılan kerpiç-
leri taş temelleri hemen örtmesi ve tahribe az imkân kalması gibi.
Bununla beraber, mimaride Eti devri ile Friky devri arasında bir
intikal safhası kabul etmek lâzımgelmektedir.

Bu katta ve hemen adım başında, bütün yapı ve duvarlar arasında
bulduğumuz kapı mili taşlarını şöylece kaydedip geçeceğiz.

Frikyalılar devrinde höyüğün kesif bir iskân gördüğü anlaşılmak-
tadır. Şurasını kaydetmek isteriz ki Friky tabakası kadar, başka
tesirlerin, daha önceki tesirlerin kökünden hazmedildiğini gösteren
devre pek azdır. Hemen her noktada, yepyeni bir medeniyet, bütün
şahsiyetile ortaya çıkmış gibidir. Bununla beraber, bilhassa Anadolu-
nun garbı ile, Ege ile münasebetler büyük mıkıyasta artmış görünüyor.

Friky çağına ait zannettiğimiz bu seneki iskelet [1], Akropol
ortasındaki yarmada ve takriben 1.80 - 2.30 metre derinlikte ele geç-

[1] 1937 hafriyatında ve yine Friky katında bulduğumuz iskeleti Ankara
Antropoloji Enstitüsüne verdik. Şimal tarafında, bir kuyu duvarı üstünde, şimal
şark, cenubu garp istikametinde, dağınık ve noksan olarak bulmuştuk. Takriben
1.30 - 1.60 metre derinlikteydi. Yanında tunçtan bir delgi, ağırşak ve boz renkli
Friky kap parçaları toplamıştık.

miştir. Burası Frikyaya devrine ait olan ifte kuyuların ve büyük sur duvarının garp kulesi mıntakasıdır. Aynı devreye ait olduğunu zannettiğimiz duvarlar arasında; üzerinde çok iri taşların kümelendiği yumşak bir toprak üstünde; başı cenup garbı tarafında, şimal şarkına doğru uzanmış, yüzü garp tarafına gelmek üzere yere kapanmış, sol yanına yatmış ve sol dizini bkmş, eteğini germiş; boynu feci şekilde içeri doğru kırılarak kmş ve bütün uzuvları tam olarak meydana çıkmıştır. Arasında bulunduğu duvarların çarpık urpuk oluşu, ölünün bir zelzele neticesi taşların arasında kalarak can verdiğine şüphe bırakmamaktadır.

İskeletle birlikte hemen hiçbir «culte» veya adak eşyası çıkmamıştır. Aynı hizada ve yirmi beş santim aşağısına kadar olan topraklar arasında topladığımız çanak çömlek kırıkları Frikyaya ve Eti devrinin olmak üzere karışıktır. Fakat bu karışıklık daha ziyade Frikyaya devri lehinedir.

Yukardan aşağı nc medeniyet devresini ve hygn, hakikatte, ikinci istratigrafik tabakasını teşkil eden Eti tabakası, toprağın mahiyetine göre ilkin 1.60 metreden 2.35 metre derinliğe kadar bir tabakada başlamakta ve şimdilik 7 metreyi geçen bir derinliğe kadar iniyor görünmektedir. Bu tabakayı Frikyaya devrinden, bir metreyi geçen kalınlıkta müthiş bir yangın katı ayırıyor. Gerek Akropolun merkezinde, gerek garp sathı mailinde, gerekse şimalde açtığımız yarmalarda, bu müthiş yangının, hykteki toprağın mahiyetine göre aldığı kızıl, kara, boz renkli profilleri; devrilen kerpiç duvarların eğri ktillerini; kömür kesilen tavan ve taban kirişleriyle ağaç stnların siyah kalıplarını; kızaran veya kararan taş temellerin yarık yarık kesilen ggdelerini.. eyice meydana ıkarımış bulunuyoruz. Kemikleri beyaz bir toz, çanak mleği mahiyetini yitirmiş parçalar, maden eşyayı şuna buna yapışmış crf haline sokan; kerpilere sapsarı veya kıpkızıl tuğla mahiyeti veren bu korkunç yangın bütün höyükte, aynı Eti katında görüldüğüne göre..; onun ya dehşetli bir istil, veya pek şiddetli bir zelzele ile, birden ve toptan mahvolduğunu kabul etmek lzım gelecek.

Bu devreye ait medeniyet eşyası pek ziyade bol, mütenevvi, güzeldir. Çanak mlek, tıpkı mimarlık vesikaları gibi, kısa bir intikal safhası geçirmiş bulunuyor. Meselâ profiller..; birdenbire «Etilerin» sade, gi rintisiz çıkıntısız biçimlerini terketmiş değildir. İlkönce tabak ve kâselerin içeri doğru giren keskince bir kenardan sonra dışa bir dirsek yaptığını görüyoruz. Bu dirsek, zamanla çoğalacak ve Frikyanın bol «mouluress»l profiline varacaktır. Kabın dibinde aynı safhayı bulunuyoruz.

İlkin sivri veya düz olan Eti tipleri bu intikal safhasında biraz belirmeğe başlamıştır. Bu da Frikyanın ortası boş, tekerlek ayaklarına doğru tekâmül edecektir. Renklerde de aynı intikal safhasını tespit edilebiliriz. Etilerin erguvanî astarla her yerde seçilen kaplarındaki kesafet arasına, sarı, krem veya deve tüyü rengi astarla örtülmüş kaplar görmekteyiz. Müsellese yakın biçimdeki kulplar da yavaşca keskinliklerini kaybediyor, yarım daireye yaklaşıyor.

Fakat bu intikal safhası pek kısadır. Eti çanak çömlekleri, harikulâde bolluk ve biçimlerinde fevkalâde güzel bir tenevvü ile beliriyor. Büyük ekseriyeti erguvanî, tipik Eti parçaları meydana getiriyor. Bununla beraber devetüyü renginde olanlarla esmer renkte olanlar ve sadece soluk pembe renkte bulunanlar da hayli yekûn tutuyor. Bunların hepsi tornada yapılmış ve dış yüzleri elde mükemmel perdah gördükten sonra, hamur rengindeki boya astarla örtülmüştür. Bir kısım kaplarda (bunlar koyu renkli olanlardır) boya astardan sonra tekrar perdah edilerek kabın harikulâde parlatıldığı veya astarın üstüne ayrıca bir cila sürüldüğü de görülmektedir. Kâse ve tabaklar bir yana durursa, kapların içi tornadan çıktığı gibi durmaktadır.

Biçim çok mütenevidir. Enli gaga ağızlı kaplar büyük bir ekseriyettedir. Süzgeçliler de epeyce vardır ve bu iki tip arasında en güzel iki örneği bilhassa tanıtmak istiyoruz. Birinci tip ufaklığı, renginin azıcık koyuluğu ile; ikinci tip kulpunun üstten olması ve gövdede, müşterek merkezli yarım dairelerden çizilmiş nakışlarla süslü bulunması ve renk bakımından Etilerin erguvanî kaplarına sadık kalması ile göze çarpar. Tabaklar ve kâselerin harikulâde bolluğu ve güzelliği arasında erguvanî renkte ısrarları kulplarının hemen daima çift, mütenezir ve billhassa müsellese biçim olması; kenardan sonra dirsek yapıp çok belli bir meyille dibe inmeleri.. hatırdan çıkmıyacak bir karakteristik meydana getirmektedir. Diplerin sivri olanile dairevi fakat gayri muntazam olanı hemen aynı müsaviliktir. İri kaplar arasında, biçim bakımından her devrede görülen umumî tiplere raslanabilir; fakat kenar, kulp, renk.. daima Eti hususiyetini ısrarla muhafaza eylemiştir. Kulplarda ekseriyet, bir dal gibi olanla müsellese kesimli olandadır. Fakat «Kæraoğlan» da rastladığımız diğer iki türlü kulpu ayrıca kaydedeceğiz. Birisi iki koldan mürekkep, kabın büyüklüğüne göre kalın veya ince bir örgü teşkil eyleyendir ki bu kulplar kaba, hemen daima şakulî, yere göre ufki veya hafifçe meyilli gelir yapışır. Öteki türlü, ensiz fakat yassı olandır. Bunda kulp hemen daima kaba göre ufki, yere göre şakulîdir; dip ve başta fazla enli, ortada ensizdir.

Eti kapları arasında diğer altı sınıf üzerinde duracağız. Birincisi: Turova II de yüzlerce bulunan ve «flaring - bowls» denen cinsten tabak ve kselerdir. Bunlar soluk pembe renkleri, i ve dış cıdarlarının tor-nadan çıktığı hali muhafaza ederek yalnız ince bir astar almaları, diplerile civarlarının çarpıklığı, civarlarının inceliğile ayrılmakta ve Turovaya nazaran azca, Alacahyğe nazaran pek çok bulunmaktadır. İkinci sınıf: «nakışlı - polychrome» kaplardır. Bunlar «Karaoğlanda» şimdiye kadar yok denecek derecede azdır. Ele geçen bir ufak kp pembe zemin üzerinde erguvanî ve sepya renklerle birbirine geçme zikzaklar, mselleler, zaviyeler taşımaktadır. nc sınıf, umumi-yetle Bakır ağı kabı olarak tanıdığımız, kenardan fışkıran ve halka halinde yükselerek, yahut kaba amut olarak uzanıp tekrar kenarın dibine yapışan kulplu, yayvan, dipleri hafifçe sivri olan ufak tabak-lardır ki Eti ağında yalnız kırmızı renkte, mak'taları güzel bir pişimi gösteren is yokluğile ayırt olunurlar. Dördüncü sınıf esmer renkli veya parlak siyah renkli kaplardır. Bunlar nisbeten pek boldur. Ara-larında, alelde vesika mahiyetinden çıkıp bir güzel san'at şaheseri olan esmer riton ile, pembe parlak siyah zemin üstüne çizilerek ve ileri beyaz bir madde ile doldurularak belirtilmiş bir göz ve kaçı taşıyan riton parçasını bilhassa takdim edeceğiz. Tam olan riton azacık alacalı esmer renktedir. 0,14 santim yksekliginde, tek kulplu olup içi tornadan çıktığı gibi kalmış ve yalnız ince, esmer, belirsizce bir astar, dışı mkmmel perdah görmüştür. Çift boynuzu, ufacık kulakları, belirsizce çizilmiş gözleri, sırtan dişleri ve hele şaşırtıcı bir realizmle işlenmiş boyun altı.. bütün yüzü ereveliyen zikzaklı çizgiler.. eseri bugün yapılmış denecek bir tazelikle canlandırıyorlar. Bunu, diğer «flaring - bowls» tabakları, çaydanlık ve sair kaplarla bir-likte, bir mutbakta bulmuştuk.

Beşinci bir sınıf olarak ayrılması mümkün olan kabartma süslü kaplardan henüz elimize parçalar geçmiştir. Ve fazla durmak kabil değildir. Fakat altıncı sınıf olarak, yine *Eti* ağında bir kısım kapları ayırabiliriz. Bunlar Turova V de bulunan ve içerisinde beş kollu bir güneş veya bir gl veya sdece beş enli şua nakşedilmiş olan tabaklardır. Karaoğlanda bunlar çok değildir. Bilindiği zere Miss Lamb'in Afyon yakınındaki Kusura hafriyatında da bunlardan ele geçmiş ve Kusura I i kapıyan, Kusura II yi aan bir almet olarak ele alınmıştı. Bununla Bakır ağı arasında mutavassıt bir cins kap da vardır ki içi böyle şuaları andırarak surette fırça ile perdahlanmış olan zarif anaklardır.

Pişmiş topraktan ağırşakların bu kadar mütenevvi, bu kadar güzel ve süslü ve bu kadar bol olduğu Karaoğlan, her halde bunları bu kadar özenilerek yapılmasını istiyen mümtaz bir kütlenin yeri idi.

Taştan olanlar da pişmiş topraktan olanlar gibi, çizgilerin bin hendesi şekle giren nakışlarla süslüdür ve yassı bir kurstan başlayarak bir küre, bir büyük ve beyzî boncuk biçimine kadar her türlüşünü görmek mümkündür.

Askı, tartı, perdah taşı, bileği taşı, çanaklardan kesilen kurslar ve ağırşaklar . gibi eşyayı uzun uzadıya, anlatılmıyacağız. Bunlar arasında büyük orijinaliteler gösterenler yoktur ve hepsi, her devirde ele geçen eşyadandır.

Maden eşya arasında toplu iğneleri başta zikrederim. Bunlar başı bir kurs gibi yassı veya bir küre biçimli, dilim dilim olabilir; fakat gövde hafifçe mahrutidir ve kalın başı bu kursa veya küreye ortadan geçmiştir. Hepsisi de bakır veya tunçtur. Bunlar arasında en güzeli şüphesiz üç çatal başlı olandır ki bize Alacahöyük güneş kurslarından bir kısmını taşıyan üç çatal ayakları hatırlatmaktadır.

Çuvaldız, keski, delgi gibi.. bakır veya tunçtan bazı eşyada büyük bir hususiyet yoktur. Buna mukabil iki orak biçimli bıçak, üzerinde durulacak iki kıymetli vesikadır. Yeşil pasın arasında, -şimdi yokolan- bir kemik yahut ağaç sapın içine girecek durumdaki yassı, sonları keskin ve yarım ay gibi eğri olan ağızlarla bu iki bıçak da çok güzeldir.

Bulduğumuz idol'ler henüz iki üçü geçmez ve üzerlerinde durulacak kadar tam değildir.

Bulduğumuz iki mühür; pişmiş topraktandır ve mahrutî tepesinde ufki deliği bulnan sapı; tekerlek kaidesi üstünde karşı karşıya konmuş, içiçe dört muvazi zaviyeden, yahut helezona benzer motiflerle malûm vesikalardır.

Bu katta bulduğumuz iskelet; Akropol'un şimal garp sathı malinde, 3.60-3.90 metre derinlikteydi. Şarkı şimal - garbı cenup istikametinde, arka üstü yatmış, garbı cenuba bakar durumda bulmuştuk. Dizden aşağısı yoktu. Bir ocaklık yanında, iri taşların devrilmesile ezilmiş görünüyordu. Dişleri harikulâde sağlamdı. Yanında enli gaga ağızlı kapların ve «flaring - bowls» tipinde tabakların parçaları ele geçti.

Eti katı henüz tamamilen ve bütün tafsilâtile açılmadığı için elimize geçen yapılar hakkında mütalea yürütmekten çekineceğiz. Hafriyat henüz devam ediyor ve açılan küçük (2×2) bir kuyu höyükte sonderece orijinal bir bakır çağile Kalkolitik çağının bulunduğunu

haber veriyor. Bütün bunlar gelecek hafriyatın açacağı safhalardır ki zamanına bırakmağı tercih edeceğiz.

*
* *

Karaoğlan hafriyatı henüz başlamış sayılır. Bakir toprağa varmaktan daha uzağız. Eti katını daha genişçe, Bakır ve Kalkolitik ağlarını esasından tetkik etmeğe mecburuz. Yalnız bu şartlar içinde ve çalıştığımız mevsimin verdiği salāhiyetle řu noktaları ne sürebiliriz:

I. Karaoğlan şimdilik Anadolunun garbında, hiç olmazsa beş medeniyeti müselsel olarak aksettiren, hele *Eti* ve *Firikya* katlarını bütün zenginliğile içine alan yegāne istasyondur. Bu bakımdan; Turova'dan ve, cenupta, kendisine bir muvazi misal meydana getiren Kusuradan daha mühim bir «Teste» teşkil edecektir.

II. Ankaranın yakınında ve büyük cenup yolu üstünde açılan ilk büyük hyk olmak bakımından da önemi meydandadır.

III. Etilerin menşei ve Anadoluya geliş istikametleri münakaşa edilirken «gözlerini mütemadiyen şarka ve cenuba evirmif» bulduklarına dikkat olunmuş, ancak orta ve cenub Anadoludaki yerleşme yerleri gözönünde tutularak hüküm verilmeğe çalışılmıştır. «Karaoğlan» höyüğünde, şimdiden iki ve üç safha olarak göze çarpan büyük, muhteşem yerleşme, bundan sonraki münakaşaların istikametini değiştirecek en yeni, en çok garpta bulunan istasyon vazifesini görecektir.

IV. Firikyalıların seramiği, sivil ve asker mimarlığı hakkında Gordion ve Alişardan başka ehemmiyetli vesikamız yoktu. «Türk Tarih Kurumu» nun 1937 de «Çankırı Kapı» ve «Pazarlı» hafriyatı bu bakımdan, hayli zamandır beklenen yepyeni, ciddi vesikalar getirmişti. şimdi ayni Kurumun «Karaoğlan» hafriyatı münasebetile Firikya medeniyeti, mimarlığı ve seramiği hususunda en geniş malmatı edinmek mümkün olacaktır. «Karaoğlan höyüğü» bu itibarla da bir röper noktası olmuştur.

V. Klāsik ağlarda burası ancak büyük bir karakol vazifesi görmekte ve asıl şehir, daha şarkta, Karaoğlandan bir kilometre kadar uzakta, «Elma dağları eteğinde, vadinin başlangıcında bulunmaktadır. Buraya halk «şelmekin» veya «şemlekin» diyor.

Burası da Bayan Āfet tarafından haber verilmişti. Bu isim kulağımıza büsbütün başka dillerin ahengini getirmesi; bir taraftan da höyüğün müselsel medeniyet katları.. şelmekin'in asıl Karaoğlan höyüğü

güne ait eski ismi devam ettirmesi imkânını hatırlatıyor. Hakikatte. höyüğün mahiyeti, seramiklerin ve diğer bazı eşyanın yapılışındaki tenevvü, özenme, nefaset; yapılarda görülen azamet.; burasının eski ve büyük bir merkez olması fikrini hiç te yadırgattırmıyacak müşahedelerdir.